

Мадараш К.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету.
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії права та конституціоналізму ЗУНУ
Подковенко Т.О.

ПРАВО НА ПОКАРАННЯ: ФІЛОСОФСЬКІ ТА ЮРИДИЧНІ ВИМІРИ

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства все більше уваги приділяється розширенню прав і свобод людини та громадянина, а разом і реформуванню кримінальної системи. Враховуючи те, що покарання є головним інструментом державного примусу та має на практиці відповідати принципам гуманності, справедливості й пропорційності, то все більше питань виникає навколо дискусій щодо доцільності довічного ув'язнення та жорстоких методів покарання. Разом з тим, набирає популярності ідея реабілітації правопорушників, а не акцентування уваги на винесенні самого покарання. В свою чергу, ця тема змушує переосмислити традиційні форми покарання як в філософському, так і в юридичному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Що ж таке покарання? Більшість сучасних держав має чітку відповідь на це запитання у своїх законодавчих актах. Наприклад, в Україні, згідно з ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу України, покарання – це захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1]. Якщо ж брати до уваги історичний критерій та опиратися на погляди представників абсолютних теорій, а саме Георга Гегеля та Іммануїла Канта, то покарання можна трактувати як матеріальну(реальну) відплату за вчинений злочин [2, с. 179]. В своїх наукових працях І. Кант зазначав, що покарання є втіленням категоричного імперативу, який не потребує жодних утилітарних аргументів. Основою покарання для нього є принцип рівності, тобто відплата за принципом «рівне за рівне». Тільки така відплата, на його думку, є справедливою та доцільною. Філософ також допускав примусове впровадження «правової справедливості» в суспільстві [3, с.119].

В той час, Г. Гегель підходив до цього питання з іншого боку: для нього покарання стосувалося не тільки моменту страждання чи рівності відплати, а безпосередньо сутності злочину та його нікчемності, яка вимагає виявлення і знищення. За його переконанням, покарання виступає як заперечення злочину, заперечення волі, що порушила право, і відповідно є утвердженням самого права. Тобто, покарання є формою відплати. Філософ також розглядав покарання злочинця як прояв перемоги розуму над нікчемним та протиправним. У даному випадку він вважав, що покарання є не просто запереченням, а запереченням заперечення, оскільки злочин являє собою

перший акт насильства, а покарання ліквідує цей примус. На його думку, справедливість та несправедливість є відносними поняттями, які залежать від кількісних змін, що переходять у якісні, тому справедливість може перетворитися на несправедливість. Справедливість, за Г. Гегелем, у державі проявляється саме через покарання. Вона завжди спрямована на досягнення рівності, відповідності між вчинком і відплатою, а саме тому потребує ефективного правового захисту. Досягнення рівності й справедливості в реальному житті можливі лише через право. Г. Гегель розглядав кримінальне покарання як логічний розвиток ідеї справедливої відплати, процес, що усуває приватну егоїстичну волю і відновлює порушене суб'єктивне й позитивне право [3, с.120-121].

Ідеї Г. Гегеля стали основою для багатьох правових систем сучасних країн, де покарання не лише спрямоване на завдання кари і обмеження певних прав та свобод, а й на відновлення справедливості та порушених прав. Прикладом такої правової системи, де вагоме місце займають гуманізм, пропорційність, невідворотність відповідальності, справедливість, індивідуалізація покарання та ресоціалізація, є Україна.

Якщо говорити про гуманізацію покарання, то це одна з ключових тенденцій українського законодавства, що означає відмову від надмірно жорстоких санкцій, таких як, наприклад, смертна кара, на користь більш м'яких альтернатив, зокрема виправних робіт, громадських робіт або штрафів. Правові системи сьогодні ставлять за мету не лише покарати правопорушника, але й сприяти його ресоціалізації. Внесення змін до українського законодавства сприяє реабілітації правопорушників та їх інтеграції в суспільство. Принцип пропорційності покарань є важливим з точки зору філософської справедливості та закріплений на законодавчому рівні в Україні. Цей принцип передбачає, що міра покарання має пропорційно відповідати тяжкості злочину, що дозволяє досягти балансу між суспільною безпекою та правами правопорушника. Альтернативні покарання, такі як штрафи чи громадські роботи, дозволяють уникати жорстоких санкцій для менш тяжких злочинців. Українська правова система також застосовує міжнародні стандарти захисту прав людини, що гарантує відповідність українського законодавства міжнародним міркам, які в свою чергу слугують головним зразком для сучасних країн, що намагаються побудувати справедливу та правову державу.

Висновок. Покарання, як державно-владний інструмент, є центральною складовою будь-якої правової системи, і водночас його мета та реалізація підлягають постійному переосмисленню з урахуванням сучасних філософських поглядів та постійній зміні ідеалів суспільства. З одного боку, філософські концепції Г. Гегеля і І. Канта, що розглядають покарання як форму відплати та утвердження права, залишаються важливими для розуміння сутності цього явища. З іншого боку, у сучасному юридичному вимірі все більший акцент робиться на гуманізації та реабілітації, які спрямовані на встановлення рівноваги між покаранням і захистом прав людини. Дане співвідношення філософських і юридичних

вимірів робить право на покарання важливим інструментом для досягнення соціальної рівноваги, заснованої на праві та моральних цінностях.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n11> (дата звернення: 01.05.2026).
2. Геревич М.О. Категорія мети покарання у творчій спадщині представників німецької класичної філософії. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С. 176-187.
3. Сорока М. Розуміння справедливості в контексті теорій кримінального покарання. *Публічне право*. 2023. Т. 3. № 51. С. 117-124.
4. Тимофєєва Л. Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права України: монографія. Харків : Право, 2020. 280 с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.14053> (дата звернення: 04.05.2026).
5. Мергель М. Р. Покарання: поняття та міжгалузевий характер. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 6. С. 107-111. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2021/6_2021.pdf (дата звернення: 04.05.2026).